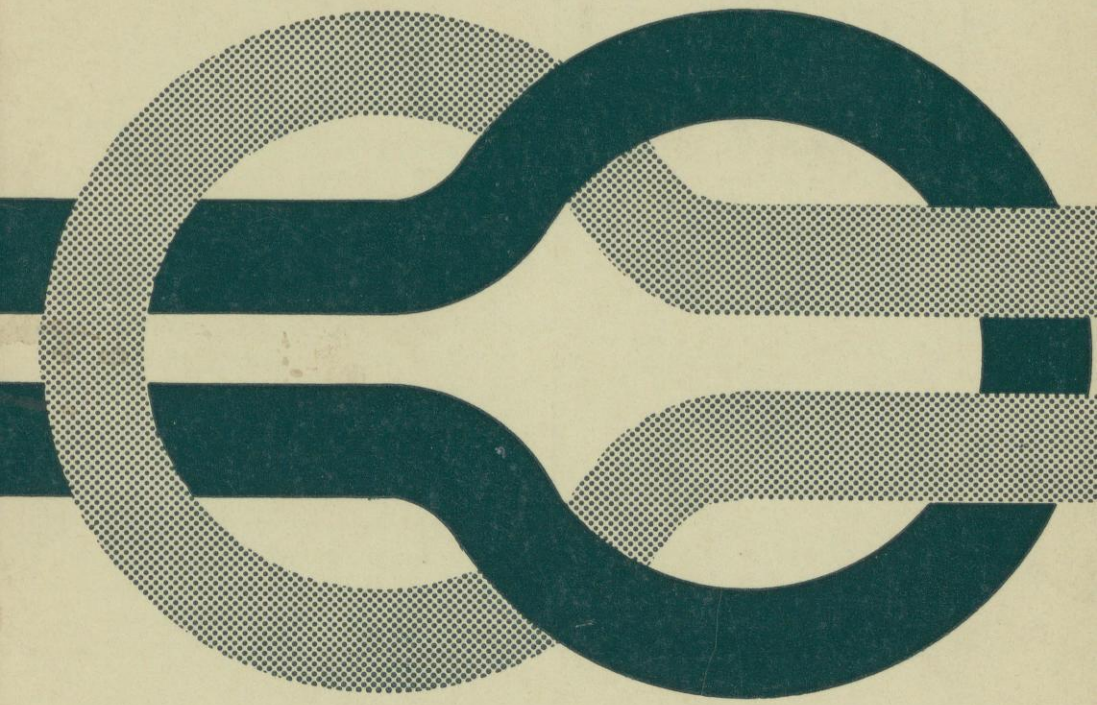
UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO

23. årg. - 1977 - Nr. 5

Rapport

SAMORDNINGSRÅDET FOR
ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE

Rapport (tidl. Hjertebladet)

UTGIVER: SAMORDNINGSRÅDET FOR ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE
SEKRETÆR: ADVOKAT KAARE JØNSBERG, TORGGATEN 10, OSLO 1

Redaktør: Åse Staude

Redaksjonskomité: Edith Arnesen, Ole Ulleberg, Knut Werner og Jarle Blindheim

Henvendelser angående abonnement og adresseforandringer skjer til forretningsføreren — **Lars A. Koppen, Bølerskogen 48, Oslo 6.**

Innbetaling for abonnement til **postgirokonto nr. 5 09 47 35, bankgirokonto nr. 6222.05.01081** eller til forretningsføreren. Bladet kommer ut med 6 nummer i året. Kontingenten er kr. 20,— pr. år.

Henvendelser ang. annonser og betaling for disse skjer til **Aug. Hanssens Forlag, Ø. Slottsgt. 5, II etg., Oslo 1.** Bankgiro nr. 7001.05.01928.

Manuskripter til «Rapport» sendes redaktør **Åse Staude, Homans vei 18, 1310 Blommenholm.**

Følgende organisasjoner er tilsluttet Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge:

Det Norske Diakonforbund
Nasjonalforeningen for Folkehelsen
Norges Bondekvinnelag
Norges Husmorforbund
Norges Røde Kors
Norsk Folkehjelp
Norsk Hjelpepleierforbund
Norsk Lærerlag
Norsk Sykepleierforbund
Norske Kvinners Sanitetsforening
Åndssvakesakens bestyrerforening
Skolestyrerkollegiet ved skoler for psykisk utviklingshemmede
Redd Barna

I DETTE NUMMER:

Usikkerhet om de nye kommunale tilskuddsregler ved undervisning tilknyttet HVPU

Utilfredsstillende rammetimetallsordning for spesialundervisning i skoleåret 1977/78

En uke til samvær

Systematisk registrering av funksjonshemmede barn iverksatt

Reviderte forskrifter

Nytt fra SOR

Omsorg for utviklingshemmede i verdensperspektiv

Hvordan kan kommunene oppfylle sitt ansvar overfor psykisk utviklingshemmede?

Er det bra at voksne og barn bor på samme institusjon?

Er samarbeidet mellom faggrupper på institusjonene godt nok?

Nye bøker

Landet Rundt

Usikkerhet om de nye kommunale tilskuddsregler ved undervisning tilknyttet HVPU

På bakgrunn av Stortingsmelding nr. 88 om «Omsorg for psykisk utviklingshemmede» og Stortingsmelding nr. 98 «Om spesialundervisning», som legger opp til desentraliserte omsorgs- og skoletilbud, reiser det seg en rekke problemstillinger. Disse er tatt opp i Skaalnesutvalgets innstilling og utdrag gjengitt fra høringsrunden i St.meld. nr. 98 — dog uten å avklare spørmålene, mener Samordningsrådet, som kom tilbake til saken i brev av 9. september i år til Kirke-og undervisningsdepartementet.

Samordningsrådet finner grunn til å understreke reiselærervirksomheten i omsorgen for psykisk utviklingshemmede, som dekker den pedagogiske tjeneste i et team og etter forutsetningene ivaretas av en pedagog som fullverdig medlem. Knyttet til HVPU vil han utføre utadrettet virksomhet i forskjellige kommuner innenfor det geografiske område institusjonen dekker.

Fra 1. august 1976 gjelder et helt nytt tilskuddssystem for statens tilskudd til kommuner som driver undervisning i sosiale og medisinske institusjoner. Den gamle regelen som innebar at staten refunderte vertskommunens utgifter til lærerlønn med 100 pst., er nå opphevet. Heretter vil den enkelte elevs hjemmekommune dekke en egenandel som varierer, avhengig av kommunens tilskuddsprosent. Prinsippet går i hovedtrekk ut på at alle elever skal koste sin hjemmekommune like meget, uansett undervisningsbehov.

I skoler for psykisk utviklingshemmede har de nye tilskuddsregler skapt usikkerhet. Lik undervisning for alle er vel og bra men Samordningsrådet tviler på kommunenes velvillighet til å gi f.eks. en sterkt utviklingshemmet den undervisning **han har behov for,** når den romslige refusjonsordningen fra statens side er opphevet. Det er risikabelt å regne med at holdningene på dette felt er nok grunnfestet. Ett er sikkert: skolestyret i en kommune med en større instiutsjon har unnlatt å utvide undervisningsvirksomheten som forutsatt — i påvente av mer avklaring på det økonomiske grunnlaget for skolerammens budsjett.

Og hva med den psykisk utviklingshemmede som var i riktig alder for opplæring **før** man innså at **alle** — også utviklingshemmede — er opplæringsdyktige?

— La oss få en overgangsperiode på f.eks. 10 år med den gamle refusjonsregelen til å avvikle problemer, nedenfor nevnt under «Etterslep», ber Samordningsrådet. — Vi

har bruk for slingring en tid fremover. Det synes som om de største landevinninger skjer der hvor vi er på leting.

I stikkords form nevnes problemstillingene sendt Kirke- og undervisningsdepartementet:

1. Finansiering av virksomheten skjer ved normalsatser (4 normalsatser gir en reiselærerstilling).
2. Den enkelte normalsats består av et statstilskudd + en kommuneandel. Begge disse satsene varierer med tilskuddsprosentene til den enkelte kommune (fra 30 pst. til 85 pst.).
3. Hvilket statstilskudd representerer normalsatsene? Variasjonsmuligheten ligger på ca. kr. 12 000,— pr. stilling.
4. Hvordan skal kommuneandelen beregnes? Skal det gå over elevnavn eller skal en konsultasjon beregnes etter andre satser og i tilfelle hvilke? Hvordan skal diett og reiseutgifter fordeles, når reiselæreren på en og samme dag har konsultasjoner i flere kommuner? Hvem har her myndighet til å utløse konsultasjonen: Heimen, heimeskolestyre, skolestyre i skolekommunen, fagteamet, institusjonen, skolen, PP-tjenesten?

II. Normalsystemet.

a. Innntak av **elever i løpet av året.** Normalsystemet vil i realiteten utelukke skolen fra å ta inn nye elever i løpet av året, fordi lærerstillingene er opprettet på normalsatser knyttet til navngitte elever i løpet av våren før skoleårets begynnelse. Ved inntak av nye klienter er det i løpet av året ingen normalsats å sette inn.

b. **Utskrivning av elever i løpet året.**
Normalsystemet fører til at skolekommunen taper statstilskudd og kommuneandel når klientene, som er elever, blir utskrevet fra institusjonen i løpet av skoleåret. Dette får konsekvenser for de opprettede lærerstillinger.

III. Sakkyndighetsbegrepet.

Hvem er avgjørende sakkyndig instans i spørsmål om i hvilket omfang undervisningen skal gis til en institusjonsplassert? Gjelder fulltidsbegrepet voksne som ikke har fått et grunnskoletilbud?

PP-tjenesten i heimekommunen
PP-tjenesten i skolekommunen
Fagteamet i institusjonen
Foreldrene
Lærerådet i skolen ved institusjonen
Hvilket organ fatter vedtak om undervisning og omfanget av den
Skolestyret i heimekommunen
eller
Skolestyret i skolekommunene?
Kan skoledirektøren avslå å gi en normalsats når sakkyndig instans har tilrådd, og kompetent, politisk organ har vedtatt at en elev skal ha undervisning av et visst omfang?

Utilfredsstillende rammetimetallsordning for spesialundervisning i skoleåret 1977/78

Kirke- og undervisningsdepartementets rundskriv F-97/77 gir dårligere undervisningstilbud til elever innenfor sosiale- og medisinske institusjoner, mener Norsk Lærerlag.

Departementet har for skoleåret 1977/78 med utgangspunkt i de nye regler for opprettelse av undervisningsinspektørstillinger i spesialskolen og i sosiale- og medisinske institusjoner opphevet ordningen med at leseplikten for det administrative personalet er kommet i tillegg til skolens rammetimetall. Dette er gjort med den begrunnelse at ved lesepliktavtalen er administrasjonen styrket.

— Det er riktig at administrasjonen er styrket, skriver «Norsk Skoleblad», — men det var også forutsetningen ved lesepliktforhandlingene at dette skulle skje. I tillegg vil man her bemerke at en skole med under 22 elever, **ikke** vil få «en slik utvidelse av det administrative personale», som departementet begrunner sitt vedtak med. Og følgelig får disse skolene et lavere timetall til undervisning — og elevenes undervisningstilbud blir svekket.

Norsk Lærerlag har registrert at den nåværende ordning med en normalsats pr. elev og tildeling av ressurser med 1 lærerstilling pr. 4 elever, har store svakheter. Forutsetningen for denne refusjonsordning er at normalsatsene pr. elev skal dekke kommunens driftsutgifter til undervisning, også vikarutgifter. Tidligere ga staten 100 pst. refusjon av lærerlønn, vikarutgifter og arbeidsgiverandelen til Folketrygden. Mange av disse skolene, særlig innenfor sosiale- og medisinske institusjoner er små, og innkalling til militærtjeneste, svangerskapspermisjon eller sykepermisjon, vil derfor ha store økonomiske konsekvenser og gi svekket undervisningstilbud.

IV. Etterslep

En rekke personer over grunnskolealder fikk ikke undervisning i førskole og grunnskole, fordi disse rettighetene først er hjemlet i nye lover. Denne undervisningsoppgaven blir gjerne betegnet som etterslep. Dette kan også gå på personer som er så svakfungerende at undervisning ikke har vært aktuelt før i voksen alder.

Det er behov for en nærmere utredning av disse spørsmål, bl.a. i relasjon til prinsippet om heimekommunens ansvar og til nåværende muligheter for tilrettelegging og igangsetting av tiltak for den enkelte. Herunder en begrunnelse for en overgangsperiode som sikrer fortsatt utvikling og tilrettelagt undervisning for alle. Tidspunktet for overgang til 16-årsgrense for økonomisk ansvarsfordeling kommune—fylke, og hvordan dette vil virke inn på organisering av opplæringstilbud til den enkelte etterlyses.

— Tenk å få være sammen med Randi (i midten) en hel uke, sier Astrid Haug (til høyre). Til venstre: Teddy de Long.

EN UKE TIL SAMVÆR

— Tenk å få være sammen med barnet sitt en hel uke! Vi blir så godt **kjent** med hverandre da, når ingen utenforliggende plikter tar av vår tid. Astrid Haug stråler mot datteren, og lille språkløse Randi bare klemmer og klemmer — —.

Det var opprømt stemning foran bussen da 21 klienter fra Grimebakken, Toftes Gave, Ørkerød og privatpleien møtte sine mødre til årlig fjelltur.

Hensikten med turen er **samvær** og er en videreføring av de såkalte «mor-og-barn-ferier» som Ragnhild Schibbye i sin tid gjorde seg til talsmann for. Tiltaket blir realisert — nå som dengang — av Oslo Støttelag.

— Turen går til Brokefjell hotell i Kviteseid hvor vi også har vært tidligere, sier søster Marie Frøshaug ved Helsevernet for psykisk utviklingshemmede, som følger med på turen. — Der har vi hele hotellet til disposisjon, med elskelig hotellvertskap som kjenner gjestene — og omvendt.

Mange av mødrene er enslige og ute av stand til å ta ansvaret for sine utviklingshemmede barn over lengre tid. Eldste mor på turen er 91 år.

— Dette er en uke som jeg ser frem til hele vinteren. Og minnene fra årets tur tar jeg frem og gleder meg over langt utover høsten, sier 80-årige fru Andresen, og blinde Knut nikker ivrig samtykkende.

Systematisk registrering av funksjonshemmede barn iverksatt

Funksjonshemmede barn over hele landet blir nå registrert på spesielle skjemaer. Hensikten med tiltaket er å sikre relevante tilbud til de barn som trenger særbehandling, sier overlege Tor Ødegaard i en samtale med «Rapport».

Det blir den lokale helsestasjon som skal koordinere, ettersom alle som kommer i kontakt med barn som trenger spesielle tiltak, skal sende melding dit.

Bortsett fra barnets navn og adresse, skal det noteres fødsels- og personnummer, årsak til funksjonshemningen (psykisk hemning, motorisk-, hørsels- eller synshemning), de behov for tiltak som finnes, de tiltak som er iverksatt med eventuelle bemerkninger knyttet til dette. Det er ingen forutsetning at barnet skal ha «varig» funksjonshemning.

For fjerde gang drar Gulborg Hagen fra Toftes Gave til fjells sammen med sin 91-årige mor.

Som Samordningsrådets organ ønsker «Rapport» fortsatt å følge den tradisjonelle linje. Hensikten er fremdeles å være et informasjonsorgan for institusjonspersonell, foreldre, offentlige myndigheter og andre interesserte. Omsorgen for psykisk utviklingshemmede er en omsorg i bevegelse, og vår oppgave er toveis: som samarbeidspartner med myndighetene å informere leserne om nye planer og tiltak, dernest å gi aktuelle signaler, tanker og erfaringer til beste for våre utviklingshemmede.

Her kan leserne utvilsomt bidra med verdifullt stoff. Vi er jo alle samarbeidspartnere. Send oss noen ord om initiativ satt ut i livet som er verd å gjøre kjent — og erfaringer som er gjort. Ta opp kontroversielle emner til belysning — eller frimodige ytringer.

Redaksjonskomitéen lover seriøs behandling av stoffet.

Reviderte forskrifter

Reviderte forskrifter om begrenset adgang til bruk av tvangsmidler innen psykisk helsevern, helsevernet for psykisk utviklingshemmede og i heslevernet for epileptikere.

Någjeldende forskrifter om begrenset adgang til bruk av tvangsmidler og forbud mot korporlig refselse innen psykisk helsevern og innen helsevernet for psykisk utviklingshemmede og epileptikere er fra henholdsvis 1971 og 1967.

Det har i den senere tid vært en del debatt om bruk av tvangsmidler overfor pasienter/klienter i institusjoner under nevnte omsorgsgrener. Bruk av tvangsmidler overfor pasienter/klienter under psykisk helsevern og i helsevernet for psykisk utviklingshemmede og epileptikere er nødvendig i enkelte tilfelle for å hindre pasienten i å skade seg selv eller andre. Sosialdepartementet har funnet det riktig å foreslå visse presiseringer i gjeldende forskrifter om bruk av tvangsmidler m.v. og fremmet sak om det i statsråd 3. juni i år. Problem om bruk av tvangsmidler — særlig innen omsorg for psykisk utviklingshemmede — vil forøvrig bli lagt frem for Stortinget på grunnlag av dets behandling av stortingsmelding om rettssikkerhet i sosial- og helseinstitusjoner.

Man har funnet det hensiktsmessig med felles forskrifter for psykisk utviklingshemmede og helsevernet for epileptikere, da kriteriene for **begrenset** adgang til bruk av tvangsmidler er de samme i disse omsorgsgrener. Et utvalg har i 1976 gitt utredning om «Grensesetting og tvang i barne- og ungdomspsykiatrien», og etter dette har man formulert de nye forskrifter slik at de også omfatter barne- og ungdomspsykiatriske institusjoner. Det ble ikke funnet hensiktsmessig eller nødvendig med egne forskrifter for barn- og ungdomspasienter under psykisk helsevern. De nye forskrifter bygger i det vesentligste på de någjeldende, det grunnsyn og de prinsipper de någjeldende gir uttrykk for, nemlig at man som utgangspunkt ikke bør nytte tvangsmidler uten at det kan være nødvendig ut fra ren nødrettssituasjon.

I tilknytning til forskriftene har Sosialdepartementet utarbeidet et veiledende rundskriv om grensesettende tiltak, særlig når det gjelder barn og unge.

Rundskrivet er nå sendt ut til institusjonene, som har en klar plikt til å informere personalet om legens vurdering av bruken i hvert enkelt tilfelle.

Hvordan oppfattes de reviderte forskriftene? Hva er nytt? Er pasienten/klienten nå bedre beskyttet mot overgrep?

«Rapport»s telefonenquete til forskjellige fagfolk innenfor HVPU viser ymse oppfatninger:

— De nye forskrifter var nødvendige og kan bare bety en forbedring, med økt beskyttelse for klienten. Her blir nærmere formulert hvilke kriterier som legges til grunn for at tvangsmidler kan komme til anvendelse. Det blir klart presisert hvilke tvangsmidler som kan tillates brukt, samtidig som det sterkere understrekes at korporlig refselse er forbudt.

— Man får med andre ord en klar definisjon på hva som inngår under begrepet tvangsmiddel, deres anvendelse — og deres begrensning. Derved blir det lettere å forklare medarbeidere hvordan de skal forholde seg når problemene oppstår. Det finnes ikke lenger hull i loven som kan utsette svakere individer for overgrep.

Men like mange reaksjoner viste skepsis og avventende holdning til de reviderte forskrifter:

— De overgrep som beklageligvis har forekommet overfor psykisk utviklingshemmede, skyldes i de fleste tilfelle faglig inkompetanse og mangelfull bemanning. Dette er problemer vi stadig sliter med og krever løsning på.

— Sålenge overfylte «mammutinstitusjoner» eksisterer — med klienter med ulik funksjonshemning plassert sammen — vil overgrep kunne skje. Mangelfull rapportering — og dekking av hverandre — synes uunngåelig under de rådende forhold.

— Helsedirektoratet ønsker ryggen fri, ble det uttalt. — Og instrukser må vi ha. De virker ikke minst **holdningsdannende.** Men først når institusjonene blir på en «håndterlig» størrelse — med klienter som passer sammen — kan man snakke om **virkelig** rettssikkerhet.

Nytt fra Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge

Samordningsrådets arbeidsutvalg har gjennomgått Sosialdepartementets utkast til regler for daginstitusjoner, internatinstitusjoner og langtidspensjonater for psykisk utviklingshemmede. Kommentarer om saken er sendt departementet, slik at forslag til regelverk ikke skaper uforutsette begrensninger i beskrivelse av botyper, virksomhetsformer etc.

Årsmøtet 1978 vil avholdes i Kristiansand S. 2.—3. juni — med beregnet ankomstdag 1. juni.

Omsorg for psykisk utviklingshemmede i verdensperspektiv

Med oppdrag av International League of Societies for the Mentally Handicapped og FN's Department of Economic and Social Affairs har Richard Sterner utarbeidet en oversikt over vilkår for utviklingshemmede i 47 land. Oversikten, som heter Social and Economic Conditions for the Mentally Retarded in Selected Countries ble trykket i 1976 og omtalt i «Psykisk Utvecklingshämning» nr. 2 i år.

Selv om mennesker ser forskjellig ut på ulike steder i verden, er utviklingshemmede de samme slags mennesker overalt, slår rapporten fast. Behovet hos utviklingshemmede og deres familier er også alle steder stort sett det samme. Derimot er det enorme forskjeller når det gjelder d e k n i n g av disse behov. I a l l e land er det meget som gjenstår før åndssvakeomsorgen blir fullstendig ivaretatt.

Begrepet utviklingshemning

Avgrensning, måling og beregning av antall utviklingshemmede varierer fra land til land, likesom dødelighet og miljøforhold er forskjellig. Registreringen blir derfor upålitelig.

I Frankrike trekker man grense ved IQ 80 og oppgir 2 pst. av befolkningen som mer eller mindre utviklingshemmet, stigende til 5-6 pst. i barn- og ungdomsalder.

I Holland opererer man med samme IQ-grense, men har gjort mer omhyggelige undersøkelser og oppgir 1 pst. utviklingshemmede — med fordobling i 13 års alderen. Her legger man også mer vekt på sosiale forhold når det gjelder den individuelle utvikling.

I England, som i endel andre land, registreres bare dypt utviklingshemmede med IQ på høyst 50—55. Man regner 2-3 pst., som i alder 15—19 år utgjør 4 promille.

I USA trekkes grensen ved IQ 70—75, og tallet på utviklingshemmede angis så høyt som 3 pst. Merkelig nok angis samme prosenttall for **alle** aldre, men stadig flere eksperter regner med 2-3 pst. i skolealder — og meget lavere i voksen alder. Dette synes mer realistisk ettersom skolen stiller særskilte inteilektuelle krav, og mange av dem som ble stemplets utviklingshemmet, ikke lenger fungerer som sådan i voksen alder.

I Sovjet anvendes ikke IQ måling, og mange andre land tar også mer

hensyn til sosiale forhold. Forskerne Granat og Granat har i Sverige fastslått at 1,5 pst. (±0,5) av 19-årige vernepliktige hverken får — eller har behov for — særomsorg til tross for åpenbar forstandsstruktur som svakt utviklingshemmede. Det synes mest praktisk å anvende den nordiske beregningen, mener Richard Sterner, nemlig i hovedsak å **bygge definisjonen direkte på behovet av særskilte omsorger.** Totaltallet for psykisk utviklingshemmede i Sverige beregnes til ½ pst., da medregnet alle registrerte i institusjoner eller som får uførepensjon på grunn av utviklingshemning — og 9 promille i 17 års alder. De øvrige, nordiske land har lignende eller enda lavere tall.

U-land

En ung afrikansk delegat vakte sensasjon på verdenskongressen i Dublin 1975 med å hevde at i hennes land fantes ikke problem med åndssvakeomsorg.

— Hos oss lever utviklingshemmede sammen med familie og slekt på en naturlig måte, sa hun. — De bidrar med arbeid etter sine forutsetninger og deres behov blir godt ivaretatt av slekten og stamorganisasjonene.

Men rester av slike kultur- og sosialmønstre, som kan være verdifulle for utviklingshemmede, er ved å bryte sammen som følge av befolkningstrykk og flytting til veldige slumområder, mener forfatteren. Det utløser også her et behov for moderne sosialpolitikk som **ikke** er tilstede. En gryende omsorgsvirksomhet kan imidlertid registreres i store deler av U-landene — av foreldreorganisasjoner, pionerer og offentlige organer.

Miljøfaktorer

I tillegg til medfødt utviklingshemning blir kolossale mengder handikappede av proteinmangel, sult, mangel på rent vann og dårlig hygiene. Fattigdom føder handikapp — og handikapp føder fattigdom. Denne onde sirkel er også registrerbar i vest. Studier i USA viser hyppighetstall for psykisk utviklingshemmede på under 1 pst. i boligområder for velstående — og opp til 10 pst. eller mer i slumstrøk. Og det er ikke minst svikt i intellektuell og følelsesmessig stimulans som forklarer den miljøbetingede utviklingsforskjell.

Men bl.a. the Milwaukee Project viser at forebygging er mulig. 20 utvalgte spebarn fra slumstrøk, hvis foreldre hadde IQ 70—75 og tilhørte familier med samme lave tall, fikk en meget stimulerende behandling på daghjem med omhyggelig medisinsk omsorg. Mødrene fikk undervisning i barnestell, husstell og annen habilitering. Da barna var store nok til å bli testet, hadde de alle IQ over 100, de fleste over 120. Som ventet gikk tallet noe ned senere, men ingen behøvde spesial-

HARALD HATLING EFTF. A/S
Fjordgt. 38
Trondheim — Telefon 27 045

SIMON PETERSEN A/S
Alt i skotøy
O. Tryggv gt. 42 - Tlf. 22 439
Trondheim

TH. HOEL A/S
Matvareforretning — Tipping
Kongensgt. 79 - Tlf. 23 710 - Trondheim

TROMI FABRIKKER
Trondheim — Telefon 39 920

STAVANGER OPTIKK A/S
Klubbgt. 9 — Stavanger — Tlf. 20 346

OLA ONSØYEN A/S
Spesialfabrikk for trapper
Melhus - Telefon (075) 70 350

KÅRE BANG
Tannteknisk laboratorie
Gisle Johnsonsg. 5 — Tlf. 25 467
TRONDHEIM

MATHIAS JULNES
Byggmester
Molde — Telefon 53 042

A/S SELSBAKK FABRIKKER
Boks 2027
Trondheim — Telefon 35 020

TRIM-SPORT A/S
Sportsforretning
Trondheim — Tfl. 24 361

TORSTEIN OFTEDAL
Transport og Kranservice
Tlf. 54 310 - 54 164
4054 Tjelta — Stavanger

A/S EPA LAVPRISMARKED
O. Trygvasonsgt. 28 — Trondheim
Sentralbord 27 070

VESTLANDSKE SPENNBETONG A/S
6063 HJØRUNGAVÅG - Tlf. 071/82 000-497

A/S HAGEANLEGG
Flaggstenger - Stiger - Hageporter
Tørkestativer - En gros - En detalj
7056 Moholt - Trondheim - Tlf. 38 176

H. & E. DALEN
Kran og Transportforretning
Lillehammer - Sentralbord 53 052

LYSKILDEN
Alt i Belysning - Godt utvalg i Smijern
Torvgt. 3, Hønefoss - Telefon 21 110

undervisning. En kontrollgruppe på 20 barn fra samme miljø viste betydelig svakere utvikling.

I denne forbindelse mener Richard Sterner at det er all grunn til å feste oppmerksomheten ved boligområder i vår del av verden, hvor miljøet gir dårlig stimulans — følelsesmessig og intellektuelt — hvor samvær mellom foreldre og barn er begrenset, med konsentrasjon av alkohol og narkotikamisbruk, barn- og kvinnemishandling.

Fremskritt med forhindringer

Oversikten gjenspeiler naturligvis en betydelig forbedring av de utviklingshemmedes vilkår, takket være bl.a. foreldre/frivillige organisasjoner og yrkesorganisasjoner. Den rasistiske forakt for utviklingshemmede som førte til ønske om å gjemme dem bort, er nå på vei ut. Overalt begynner vi nå å erkjenne deres menneskeverd og rettigheter og arbeider for humanisering, normalisering og integrering. Men fremdeles er det langt mellom liv og lære. De forskjellige land mangler evne og vilje til å ta de økonomiske løft som er nødvendige for å gjennomføre sine idealistisk utformede målsettinger. Lokale finanskriser hemmer utviklingen ytterligere, f.eks. i New York, i England og Danmark.

I mange land, ikke minst i Europa, drives omsorgen i stor utstrekning av katolske og andre religiøse ordener og stiftelser. I industriland får de vanligvis statlig støtte, men er avhengig av velgjørenhet for å fungere.

Holland er et foregangsland på omsorgsområdet. Den statlige støtte er generøs og gjør stadig nye initiativ mulig av katolske, protestantiske og ikke-konfesjonelle organ og foreldreforeninger. Det klages imdilertid over svikt i samordningen, til tross for koordineringsorgan med representasjon fra såvel stat som de enkelte organisasjoner.

Men også katolske organisasjoner innser at det blir stadig vanskeligere å rekruttere pleiepersonell som oppfatter arbeidet som et **kall.** Foreldreorganisasjonene opptrer som kamporganisasjoner, som stiller krav om økt samfunnsansvar og selvsagte rettigheter.

Sosialistiske land

Her finnes ingen velgjørenhet. Også her gjøres fremskritt, men viser også store mangler. Omsorgsvirksomheten bærer spor av den fattigdom som ofte gjør seg gjeldende, men **ambisjonsnivået** hos offentlige organ er svært høyt, og Sovjet f.eks. har bedre tilgang på utdannet personell enn mange vesteuropeiske land, samtidig som en omfattende forskning finner sted. Praktisk talt alle evneveike elever får senere arbeid på vanlige arbeidsplasser.

Enkelte trekk i omsorgen synes avlegse, men det skyldes kanskje trangboddhet at man foretrekker internat fremfor daginstitusjoner. På

OTTO E. ANONSEN
Blikkenslagermester
Bakbanken, Halden — Telefon 83 439
Byens største utvalg i
Plastmo Takrenner og utstyr

BYGGEVARER A/S
Stenerød - HALDEN - Telefon 84 880
STAR
kjøkken- og garderobeutstyr

SUNDE MASKIN A/S
Entreprenørforretning
4040 Madla — Telefon Stavanger 90 807

H-Pannen
HAFRSFJORD INDUSTRI A/S
Telefoner 90 003 - 90 049 — Stavanger

LERSETHs GARTNERI
Sverredalsvei 21 — Trondheim
Telefon 59 488

ARNE's CENTER
Inneh.: Kjell Arne Bærby
Brødløs — Telefon Halden 81 595
Moderne Mantcenter — Lave priser
Alltid ferske varer:
Kjøtt - Påleggsvarer - Oster

BRØDRENE KLOVNING REDERI
Haraldsgt. 125 — Haugesund
Sentralbord 28 063

EIDSBERG SPAREBANK
Opprettet 1848
Heggin, 1850 Mysen — Tlf. 89 12 16

AASE's GARN & BRODERI
Storgt. 10 B - Halden - Tlf. 81 916
Godt utvalg i Broderier

H. ANDERSEN
Bøker - Papir - Hobby
Storgt. 16 - HALDEN - Tlf. 82 424

HAUGESUND BOK OG OFFSET A/S
Telefon 26 152 — Haugesund

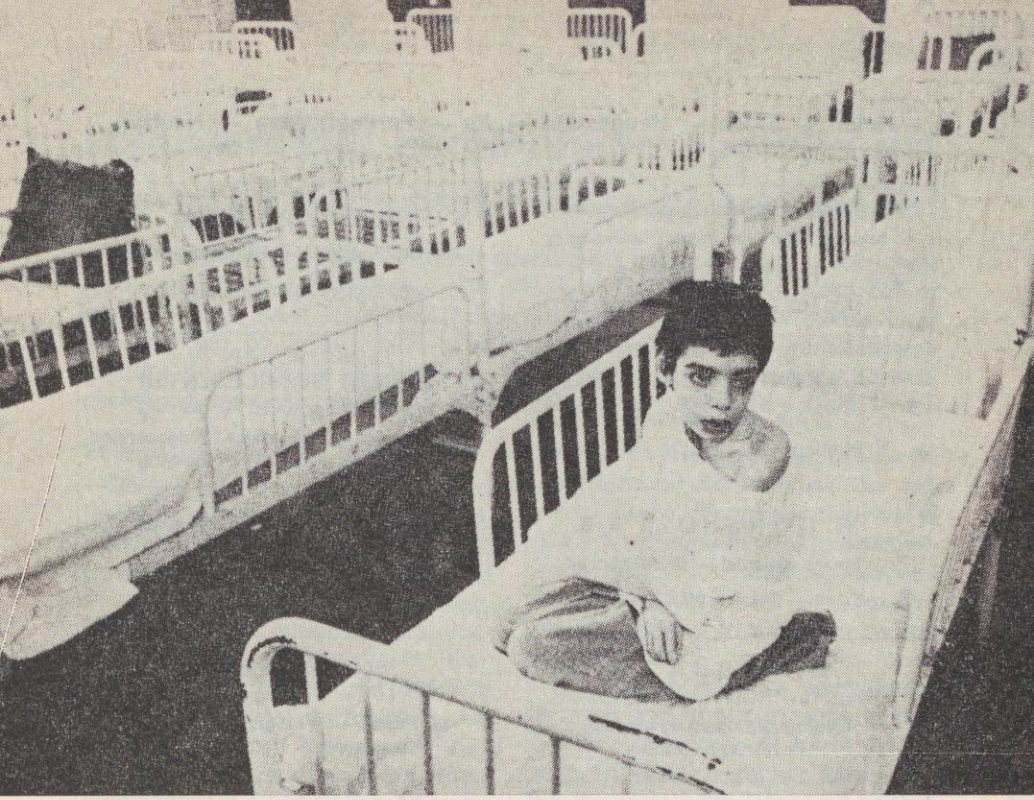
Moderne dagligvareforretning
KLOSTERGATENS KOLONIAL
Willy Sand
Klostergt. 17 - MOSS - Telefon 51 169
Alt i dagligvarer — God parkering!

Besøk
FESTIVITETEN RESTAURANT
HAUGESUND
Telefoner: 22 114 - 22 565

MALERBUA A/S
Kjempeutvalg i malervarer
Tepper - Tapeter
4032 Gausel — Telefon 75 949

H. DRAGSNES A/S
Skipshandel
Fjordgt. 30 — Trondheim — Tlf. 29 263

Når det gjelder Møbler - ta turen til oss
BYÅSEN MØBEL & UTSTYR A/S
Smistadkrysset — 7034 UGLA
Tlf. (075) 59 735

Ensomhet og isolasjon har også karakterisert vår institusjonsomsorg — om enn ikke i denne målestokk. Bildet er hentet fra USA i 1970.

samme måte som i katolske land skiller man også kjønnene i 12 års alderen, dels av tradisjonelle grunner, dels av puritanske.

Men hva med China? spør forfatteren. Har man der utviklet noe verdifullt fra den naturlige integrering man kanskje fant i en gammel kulturtradisjon? Men China forholdt seg taus —.

Internasjonal solidaritet

Lik andre land kan vi i Norden konstatere at vår utvikling bestemmes av innflytelse utenfra. Overalt i verden kan vi si: går det fremover i andre land, er det bra også for oss — i det minste på sikt.

Behovene er altså de samme overalt, og Richard Sterner konkluderer sine betraktninger med et ord av Israels president, formulert i forbindelse med Jerusalemdeklarasjonen i 1968:

«Hvert land og hver kultur skal først og fremst vurderes etter den respekt de viser overfor sine svake individer».

Eksklusive smørbrød og koldanretninger
bringes over byen og distriktet daglig
HØLEN KAFÉ
1550 HØLEN — Telefon 95 75 57

ANKER HOLMBERG
Aut. Rørleggerfirma
N. Hjellegt. 25 - SKIEN - Tlf. 24 825

H. GONSHOLT A/S
Finere Kolonial — Skipshandel
Skien — Telefon 20 324 - 23 324

GARNBUA A/S
Kaigt. 19 - Haugesund - Tlf. 22 833
Godt utvalg i garn og mønster
Postordreforretning

A/s Karmsund Cementstøperi Eftf.
Spes.: Gulvbelegg
Haugesund — Telefon 22 689

H. ESHEIMS ENKE
Alt i Kolonial
Skåregt. 177 - Tlf. 22 290 - Haugesund

RUTH DAMEKONFEKSJON A/S
Haugesund — Tlf. 23 920

A/S MØLLERODDENS VERKSTED
Po.box 212 - 5501 HAUGESUND - Norway

ROSENVOLD KLÆR
Herreekvipering — Alt i Herreartikler
3700 SKIEN — Telefon 22 509

VELKOMMEN INN TIL
ÅSHEIM SERVICESENTER
v/Jan Egil Jacobsen — 1430 ÅS
Batteriservice - Dekkservice - Pluggservice
Motorvask - Kvikkvask - Smøring

ADOLF HORNELAND A/S
Jernvarer
Haugesund — Telefon 28 506

MODERNE FOTO
Ivar Tryggestad
Alt i Foto — Fotografiske artikler
Haugesund — Telefon 27 850

TYSVÆR BYGG A/S
5540 Førdesfjorden - Telefon (047) 36 545

BRØDR. LUNDAL
5540 Førdesfjorden - Telefon 36 577
Kjøttindusri — Dagligvarer

SIGURD JOHANSSON
Mek. Verksted
Ulsmågveien - 5050 Nesttun
Telefon (05) 10 02 60

Ing. A. SLETTEN's Eftf.
Ingeniør Kåre Vartdal
Ø. Nesttunvei 12 - 5050 Nesttun
Telefoner 22 03 33 - 22 04 94
Elektrisk forretning
Alt i elektriske installasjoner
Planlegging og utførelse

Hvordan kan kommunene oppfylle sitt ansvar overfor psykisk utvikl.hemmede?

— For meg er det ingen tvil om at spredning i omsorgstilbud ut på lokalt plan — bort fra det sentrale — er absolutt nødvendig. Ikke fordi det er motesak, ikke fordi foreldrene kjører hardt på, men ganske enkelt fordi det ikke går på annen måte rent samfunnsmessig, sa områdeoverlege Mogens Rasmussen i sin lansering av kommunalt omsorgsarbeid, koordinering og ansvarsfordeling på Samordningsrådets årsmøte i Oslo i mai.

Ressursdisponering

Det er tale om ressursdisponering, dvs. en forskyvning av prioritering til fordel for lokalsamfunnet og kommunene — på bekostning av mere sentrale og regionale tiltak. Helt å oppgi sentralinstitusjonene kan vi naturligvis ikke, men vi kan i større grad betrakte dem som **spesialinstitusjoner.** Og dette forutsetter hevning av den standard vi allerede har, også utdannelsesmessig. Vi trenger med andre ord økte ressurser, såvel lokalt som sentralt.

— Ressursdisponeringen må omprioriteres, sier områdeoverlege Mogens Rasmussen.

— Vi må planlegge vår del av utbyggingen ut fra den ganske bestemt harde kjennsgjerning at vi i k k e kan regne med økt personellkvote ved våre institusjoner, sa overlege Rasmussen. — Og hva kan vi da gjøre? Vi må kutte ned på pasienttallet.

Standarden på våre sentralinstitusjoner bør heves til virkelig høy standard, og tilbys til færre. Vi vil ennå en stund fremover være i en periode hvor både lokale og sentrale krefter må slåss om prioriteten.

Det trengs en katalysator på kommunalplanet

— Hvordan skal vi få i gang en mer automatisk prosess på **kommnnalt plan,** som vil føre med seg selvstendig initiativ og planlegging som et helt naturlig felt? spør overlegen.

— Jeg vil ikke beskylde kommunene for unnfallenhet, men jeg har en fornemmelse av at det trengs en katalysator som gjør dem i stand til å klare så store oppgaver som det egentlig tillegges dem.

Med sikte på å oppfylle de kommunale forpliktelser som Stortingsmelding nr. 88 og Lossiusinnstillingen påbyr, gjengis nedenfor en

samarbeidsmodell, et resultat av gruppearbeid ved Helsedirektoratets arbeidsseminar på Solstrand 27.—29. mars 1977:

Modell for koordinering og ansvarsforhold på kommunalt plan

Et primærteam (eller samarbeidsgruppe), sammensatt av **helsesøster, skolepsykolog** og **sosionom** fra sosialkontoret, skal opprettes i hver kommune. Arbeidsoppgavene til teamet er **klientbehandling og planlegging.**

Motivering for utvelgelse av de medvirkende er: De representerer det lovmessige ansvar for klientellet, og tre instanser som allerede har et slikt ansvar, blir således **forpliktet** til rasjonelt samarbeid. Den funksjonshemmede og familien får derved et **enhetlig** tilbud (jfr. LEON-prinsippets krav).

Arbeidsomfanget: En regner med at de psykisk utviklingshemmede utgjør ca. 3½‰ av folketallet. I tillegg kommer barn med andre funksjonshemninger. I en befolkning på f.eks. 10—15 000 blir det således født gjennomsnittlig 1 barn i året med psykisk utviklingshemning.

Arbeidsformen i teamet: Alle saker blir fremlagt for det samlede team, som har det **samlede** ansvar. Teamet velger selv sin leder hvis de ønsker det. Et forslag til arbeidsfordeling kan være at helsesøster fortrinnsvis har ansvar for gruppe 0—4 år, skolepsykologen ansvar for 5—16 år og sosionom fra sosialkontoret for klienter over 16 år. **Det er en forutsetning at de gjensidig bruker hverandre.**

Ansvaret består i å:

1. motta meldinger om og oppspore funksjonshemmede og føre register
2. legge disse frem for det samlede team
3. ta avgjørelse om de rette tiltakene
4. sørge for at tiltakene blir satt i kraft
5. følge opp saken
6. foreta planlegging av tiltak i kommunen.

Klientenes behov — motto: Hjelp til selvhjelp!

Foreldrene trenger diagnose — kontakt, informasjon og krisebehandling. De trenger oppfølgelse av informasjon og støtte, orientering om praktiske og økonomiske ordninger.

Barnet trenger diagnose — tidlig behandling. Det trenger primær motorisk stimulering og pedagogisk stimulering ,oppfølgelse og kontroll.

Hvorledes kan primærteamet oppfylle dette?

Foruten sine egne ressurser har de følgende instanser/etater å henvise til:

Distriktslege, privatpraktiserende lege, spesialister, somatisk sykehustjeneste, fysioterapi.

Barne- og ungdomspsykiatriske klinikker og avdelinger (psykisk helsevern).

HVPU med fagteam og institusjoner (daghjem, weekend-hjem skole og familiepleie).

Kommunale barnehager og daghjem.

Avlastning i hjemmet: hjemmesykepleie/vernepleie, hjemmehjelp.
Skolen: førskoletilbud, hjemmeundervisning (førskolelærer), grunnskole med særskilt undervisning, logopedi.
Trygdeordningene.
Foreldre til hver enkelt klient (den primære omsorgsenhet).
Foreldreorganisasjonen.

Vansker — motforestillinger:

Stor arbeidsbyrde, mangel på personell og økonomiske ressurser, mangel på kjennskap til feltet, dårlig koordinering av regelverket, mangel på erfaring i teamarbeid, mangel på informasjon til lokalbefolkningen og politikerne. Svikt i interdepartemental koordinering, samarbeid og ressursfordeling.

Gruppen mener det bør lages forskrifter om at det **skal** være et samarbeid i et primærteam i kommunen og de **skal** rådføre seg med hverandre om hvert enkelt tilfelle. Området kan eventuelt hjelpe teamet i gang.

— Når bestemte personer blir pålagt å forene sine ressurser og krefter, vil det begynne å skje ganske mye på det lokale plan, mente Mogens Rasmussen. — **Planlegging** er viktig for gruppen, og de bør få et fellesbudsjett til kontorhold o.l., delegert fra kommunalhold.

Skal dette bare gjelde for funksjonshemmede? Ikke nødvendigvis — men hvorfor ikke begynne her? Noen vil si at det bryter prinsippene å ha felles budsjett f.eks. Hvorfor ikke bryte prinsipper!

ER DET BRA AT VOKSNE OG BARN BOR PÅ SAMME INSTITUSJON?

Mange foreldre og institusjonspersonell synes det er verdifullt at man innenfor samme institusjon har boende voksne og barn sammen. Barn slipper på den måten å skifte miljø når alderen tilsier det, de gir dessuten mer liv til samværet — og hvorfor bryte med tradisjonen?

— Jeg mener dette er galt sier Karl Grunewald i «Psykisk Utvecklingshämning». — På sikt er institusjoner atskilt for barn og voksne et viktig instrument i å forebygge livslange institusjonsopphold.

Og han begrunner sin påstand ved å henvise til erfaringer fra moderlandet. I Sveriges fem sentralinstitusjoner og 121 lokale institusjoner er gjennomsnittsantallet 70 plasser. Her finns også én sentralinstitusjon for barn og 40 barneinstitusjoner med gjennomsnittlig 40 plasser. Bare 11 av dem ligger på samme område; de øvrige er plassert helt atskilt.

Vi er jo etterhvert mer og mer innstilt på å få mindre institusjoner. Grunewald ser fordeler ved små enheter, bl.a. fordi de gir større mulighet for å skaffes plass i selve samfunnet og samtidig ta i bruk det eksisterende serviceapparat, ved sykdom f.eks. Hvis man skiller barn og voksne, får man naturligvis to små institusjoner i steden for én større, og mulighetene for alternativ anvendelse av dem er større når institusjonene er små.

Myndigheter, personell og foreldre

— Vi vil ikke at tidligere generasjoners feil skal belaste vår omsorg for psykisk utviklingshemmede i fremtiden. Å se voksne og barn bli behandlet på samme institusjon kan lett føre til negative holdninger hos våre mydingheter og etterlate et slags håpløshetens preg, som ikke inspirerer til å satse på bevilgninger som monner, mener han.

— Det er naturligvis viktig at behandling og opplæring av barn og voksne er forskjellig. Dette innebærer at også personellet skal ha forskjellige utdannelse, avhengig av hvem de arbeider med. Den viten vi har i dag om barnepsykologi og barnesosiologi tilsier en annen og mer fremtidsrettet opplæring enn den som praktiseres når voksne og barn bor sammen. Oppdragelsen vil da lett gjøre barna til veltilpassede voksne, samtidig som den nødvendige, beskyttende holdning overfor barn lett blir benyttet også overfor eldre.

— Vi kjenner alle fra litteratur hvilken belastning det er for nye foreldre til et utviklingshemmet barn å besøke en institusjon hvor de møter voksne utviklingshemmede. Opplevelsen kan låse dem fast i en beslutning om «aldri mer hit!» eller «det nytter ikke — vi kan like godt oppgi barnet med det samme».

Tilbud i dagtimene

— Både mål og metoder i undervisningen er forskjellig for barn og voksne, slår Karl Grunewald fast. — Det er en selvfølge at alle utviklingshemmede barn i dag skal ha undervisning. Og like selvfølgelig er det at voksne får tilbud i dagtimene som **ikke** preges av undervisning og oppdragelse. Mange av dem kan delta i produksjon, andre kan skape noe eller delta i sosiale og kulturelle aktiviteter av forskjellig slag. På denne måten er hverken rasjonelle, økonomiske eller metodiske årsaker tilstede for å knytte barn og voksne til samme institusjon.

— Når det gjelder legeservice, føyer Grunewald til, — må barn naturligvis behandles av barnelege — og voksne av de samme spesialister som vi har behov for.

Flytting i ungdomsårene

— Dette er etter min mening helt i tråd med normaliseringsprinsippet, understreker Karl Grunewald. — Barn skal flytte ut av sitt barndomsmiljø til et voksenmiljø — på samme måte som ungdom i stadig større grad flytter hjemmefra.

— Å flytte hjemmefra må bare gjøres til en positiv opplevelse. Han som flytter må få komme til en enhet eller et hjem som svarer til hans funksjonsevne på de forskjellige områder. Og her trengs stadig flere alternativer: de svakest fungerende flytter til en sentralinstitusjon, høyere fungerende flytter til en lokal institusjon eller kanskje til et gruppehjem som er integrert i samfunnet.

— Det er ikke lenger en selvfølge at et barn på institusjon nødvendigvis må flytte til en institusjon for voksne. Erfaringer viser at stadig færre unge flytter over i vokseninstitusjon etter at plassene for barn og voksne er blitt atskilt.

Er samarbeidet mellom faggrupper på institusjonene godt nok?

Institusjonslærerens oppgave er å stimulere, trekke eleven opp fra å være underyter til å bli normalyter, sa spesiallærer Frode Vågan ved Dagsrudheimen, foreleser på et seminar på Austjord i slutten av mai, hvor såvel områdeoverlege, avdelingspersonale og lærere fra hele Buskerud var samlet. — Vi må utvide samarbeidet avdelingene mellom, sa han. — Og foreldre er en hittil lite brukt ressurs i undervisningen. Ved felles anstrengelser kan bevisste opplegg for den enkelte elev flytte grenser.

— For å gi eleven individuell og relevant undervisning, må en grundig diagnose av eleven **her** og **nå** foreligge. I samarbeid med foreldre og avdelingspersonale må vi vurdere de observasjoner vi i fellesskap er kommet frem til, hvilke lærehemninger, adferdsvansker, nevroser osv. vi må ta hensyn til, sa Frode Vågan. — I denne forbindelse vil jeg spørre: Er lærere flinke nok til besøke avdelingene? Har avdelingspersonalet adgang til skolestua? Det er en kjennsgjerning at samarbeidet mellom de ulike faggrupper — først og fremst på de store institusjoner — ikke er **godt nok.**

Spesiallærer Frode Vågan, Dagsrudheimen

Et totalt skoletilbud

— Dagsrudheimen begynte skole i tradisjonell betydning for 11 år siden, fortalte læreren. — Det har vist seg at ved systematisk opplæring kan en stor del av elevene lære seg å skrive og lese. Det er press fra foreldrene — eller ens egen prestisje som lærer — som driver en.

— Men bortsett fra tilfredsstillelse ved å kunne lese skilt på buss o.l., vil mange psykisk utviklingshemmede aldri ha nytte av det skrevne ord, fordi de er ute av stand til å fatte betydningen av ordnene. Tør lærere si til foreldre at lese og skrive er meningsløst i dette tilfelle? Går det på ens egen prestisje løs?

— Intelligens betyr å kunne mestre nye situasjoner på grunnlag av tidligere erfaringer. Dette greier ikke den psykisk utviklingshemmede — og her må vi hjelpe ham. Skolen må ha et totaltilbud. For mange er det minst like viktig å knytte skolisser selv — eller unngå varme kokeplater. Å kunne greie seg selv i det daglige uten altfor store atferdsmessige avvikelser er også et mål å arbeide mot.

Forbilder er viktig

Læreren er tradisjonelt et forbilde for elevene, både når det gjelder tale og adferd. Men også elevene påvirker hverandre.

Vi gjorde et interessant forsøk med Erik, fortsatte Vågan. — Ved siden av den påvirkning lærere kunne gi ham, tok han også etter elevenes grynt og stønn. For å få de rette forbildene, ble han plassert i normalskolen ett år. Det faglige utbyttet var minimalt, men alle unotene ble borte. Han er fremdeles vår elev, men er nå to dager i forskole, én dag i normalskole — og har fått sosialt utbytte på bekostning av det faglige.

Integrering på normales premisser

— Hvis vi skal forberede våre elever på samfunnet, må det forarbeid til, mener Frode Vågan. — 19-årige Jørgen fra Dagsrudheimen begynte på yrkesskolen i fjor. Han er evneveik, fullstendig klar over sin institusjonsplassering og pinlig bevisst sin begrensning vis a vis sine medelever på yrkesskolen. For å lette samværet med andre mennesker, ble vår oppgave foran skoleåret systematisk å lære ham alminnelig folkeskikk. Han lærte å slenge armene diagonalt mens han gikk, ikke fingeren i nesen osv. Det gikk med mange poser peanøtter som belønning for nye ferdigheter, smiler Vågan.

— Med litt forarbeid på yrkesskolen ble elevene interesserte. Jørgen ble behandlet som en av de andre og har vokset på utfordringene. Drepte vi noe av hans identitet? Hva er best for dem det gjelder? spurte Frode Vågan til slutt.

NYE BØKER

I sin publikasjonsserie «Socialstyrelsen anser . .» kan tre nye informasjonshefter føyes til:

1) «Barnet ni fått» har først og fremst adresse til leger og andre personalkategorier som får den første kontakt med foreldre til psykisk utviklingshemmede barn, hvor informasjonen gis til dem som **selv** ber om det — eller til mer uforberedte foreldre straks etter fødselen. Innenfor medisinsk informasjon beskrives en såkalt kriseteoretisk modell, samtalemetodikk og dets psykologiske aspekter.

Måten informasjonen blir gitt er av største betydning for den videre

utvikling og må vies stor oppmerksomhet. Viktig er det, understreker heftet, at foreldre føler seg overbevist om at intet skjuler seg for dem, som de trenger å vite.

2) «Psykologer inom omsorger om psykiskt utvecklingsstörda» må først og fremst anses som veiledning ved ansettelse av psykologer ved institusjoner for psykisk utviklingshemmede.

Psykologers særegne arbeidsområde avviker fra det øvrige pleiepersonell, og heftet tar for seg forslag til stillingsinstruks avhengig av kompetanse og behov og belyser hvordan samarbeid mellom psykologer og andre i distriktet praktiseres i Sverige.

3) «Integritet och omsorg. Vuxna psykiskt utvecklingsstörda och den personliga integriteten», er et lite hefte først og fremst beregnet på pleiepersonell, foresatte og foreldrekontakter. Når målet for omsorgen er å fremme den enkelte utviklingshemmedes utvikling til størst mulig selvstendighet, belyser heftet **midlene** til å oppnå dette, deres rettigheter, krav på respekt, heldig og uheldig påvirkning, medisinering, tvangsmidler osv.

Heftet synes velegnet som studiemateriale for nyansatte i institusjoner, og også utviklingshemmede selv bør få orientering om bokens innhold.

Hvert hefte koster Sv.kr. 10,50 og kan bestilles gjennom

Liber distribution,
1 62 89 Vällingby,
tlf. 08 - 89 01 20

En fyldig rapport fra NFPU-symposiet «Tekniska hjälpmedel för psykiskt utvecklingsstörda» på Hässelby slott i november i fjor, foreligger. Av innholdsfortegnelsen nevnes avsnitt «Vad er utvecklingsstörning?», «Tekniska hjälpmedel för psykiskt utvecklingsstörda hörselskadade», «Teknisk hjälpmedel för psykiskt utvecklingshämmade med synskador» og «Behov for nordisk samarbejde vedrørende tekniske hjælpemidler til psykisk udviklingshæmmede».

Rapporten sendes gratis ved bestilling til:

Nordiska nämnden för handikappfrågor,
Fack 161 25
Bromma 1,
tlf. 08 - 87 01 70.

Socialstyrelsens adressefortegnelse over institusjoner for psykisk utviklingshemmede i Sverige foreligger også. På forespørsel (adr.:

Byrå LÅ2, 106 30 Stockholm.

tlf. 08 - 14 06 00 vx) sendes den gratis.

LANDET RUNDT

Nord-Norge

Bladet «Vesterålen» meddeler at Andøy Handicappedlag som i lengre tid har arbeidet med planlegging av daghjem for psykisk utviklingshemmede, nå har fått meddelelse om at kommunen vil stille byggeklar tomt til rådighet. Daghjemmet skal plasseres på Åsenåsen som er regulert for boligformål og skal egne seg ypperlig for formålet. Etter planen skal daghjemmet få plass til 12 psykisk utviklingshemmede, men bygningen vil bli ført opp med muligheter for utvidelse hvis det skulle bli behov for det. Vensmoen Hjem for åndssvake skal stå som byggherre for prosjektet. Tilsetting av personell vil trolig også bli foretatt gjennom Vensmoen. Hjemmet har fått tilsagn fra en arbeidsterapeut med god utdannelse om at han vil stå til rådighet når driften er kommet igang.

Neste etappe er tenkt å bli permanente boliger for de handicappede, som er blitt såpass gamle at de snart står alene uten forsørgere.

Lensvik kommunestyre har nå godkjent vedtektene for Bakkely heim for psykisk utviklingshemmede. Heimen er en stiftelse som er opprettet av Lenvik kommune, «Nord-Norges Åndsvakehjem» og «Midt-Troms Foreldrelag for Funksjonshemmede».

Bodø kommune har nå gitt grønt lys for byggestart av nytt daghjem for psykisk utviklingshemmede på Symrahaugen. Institusjonen, som er ventet ferdig høsten 1978, skal få omkring 30 plasser for barn og ungdom i alderen 5—18 år. Daghjemsinstitusjonen er en del av Bodø kommunes utbyggingsprogram på barnehagesektoren, som ialt omfatter 4 nye daghjem med 142 daghjemplasser.

«Helgeland Arbeiderblad» har i august kunnet meddele at rødrussen har hatt overskudd fra salget av den årlige russeavisen «Fladskeposten» og overskuddet har gått til innkjøp av 2 robåter på henholdsvis 14 og 12 fot og en 4 HK påhengsmotor, som er gitt som gave til elevene ved Skjevengan skole for psykisk utviklingshemmede fra rødrussen 1977. Båtene skal brukes i forbindelse med utflukter og turer som elever ved skolen skal gi seg ut på.

Trøndelag, Møre og Romsdal

I forbindelse med planene for dagsenter for psykisk utviklingshemmede i Brattgård, er Bjugen kommune igang med å avklare eventuell videre utbygging av grunnskolen. Saken ble behandlet i august måned, der det også ble drøftet plasseringen av Daghjemsenteret. Dette spørsmål må sees i sammenheng med den fremtidige nybygging eller utvidelse av Brattgård skole og utvidelse av ungdomsskolen. Arbeidet er imidlertid

i gang og blir da selvsagt løst med det første.

Peder Morsets Folkehøgskole ble innviet i sommer med stort oppbud av fagfolk fra skolen, fylke og Departementet. Her ble realisert tanken om en folkehøgskole, der også psykisk utviklingshemmede kommer inn sammen med andre elever. Den begynner nå sitt første skoleår og tar inn ca. 60 elever i første omgang. Det fremgår av omtalen i «Adresseavisa» at det har under planleggingen vært både skuffelser og meget motgang, men de er nå overvunnet og anlegget ved Selbusjøen står nå ferdig.

Foruten taler av skolesjef Helge Sivertsen, av den stedlige lensmann, av fylkesmann Moksnes og byråsjef Ole Ulleberg, ble også redegjørelse gitt fra Peder Morset og byråsjef Ulleberg fra Sosialdepartementet. Det drysset som vanlig med gaver og gode ord, og også her hadde russen vært aktiv. Denne gang blårussen, som hadde holdt en aksjon og mottok stormende applaus da den overrakte en gavesjekk på kr. 280 000,—.

Sykehussjefen i Møre og Romsdal har gitt klarsignal til at byggearbeidet med daghjem for psykisk utviklingshemmede i Sunndal kan settes i gang straks. Kostnadsoverslaget som beløper seg til noe over 4 millioner kroner er godkjent og daghjemmet vil gi plass for 25 klienter, internatet 8.

«Romsdalsposten» har holdt på med stor fotoreportasje fra vellykkede sommerleker på Hellandheimen. Det møtte ikke mindre enn 230 idrettsutøvere, og fotoreportasjen viser ballkast, bowling, hinderløp, lengdesprang og 60 m løp, mens artikkelen også forteller om avvikling av sykkelløp og svømming. Presse og Kringkasting var til stede, og Fjernsynet har tidligere gitt opptak fra Lykkebo for å vise forberedelsene til disse leker.

En Moldeavis påpeker i forbindelse med dette det faktum at psykisk utviklingshemmede faller utenfor tildelingsbevilgninger som angår fysisk fostring. Underskuddet på de foran nevnte sommerleker må finne sin dekning annet sted, f.eks. av kulturmidlene. Kultursjefen i fylket har stillet seg velvillig til denne tanke.

Bergen - Hordaland

Det ble en vellykket integrering på leirskolen i sommer der en god del psykisk utviklingshemmede barn fra Hundstad skole i Bergen deltok i leir på 60 elever i blanding av både gutter og jenter fra 4-års alderen og oppover. Leirskolen fungerer i sommersesongen som feriekoloni for skoleseksjonene i Bergen, og i velvillig samarbeid med Nordhordland Hesteavlslag ble der gitt en viss innføring i ridekunstens gleder. Forholdet mellom barna var det aller beste — fritidslederen kunne bare ærlig innrømme at det hele fungerte ualminnelig godt uten noen form for diskriminering. Barna respekterte hverandre og ledelsen forsøkte å integrere dem på best mulig måte, f.eks. ved fellesoppgaver, der en av de utviklingshemmedes var leder for underholdningskveldene. Konklusjonen fra ledelsen

var at dette kan de gjøre uten å nøle en gang til. Det var allstang, sketsjer, solosang og stor stemning.

Bergen kommune arrangerer ellers hvert år skoleleire for psykisk utviklingshemmede barn på forskjellige steder, bl.a. på Sæverhagen, Stord og Hålandsdalen Fjellstue. Hålandsdalen Fjellstue som eies av Bergen kommune og disponeres av skoleseksjonen, har en usedvanlig vakker beliggenhet. Stedet blir brukt til leirsted for barn året rundt, og erfaringen der er tydeligvis den samme som andre steder at integreringen synes å være en naturlig ting. De to ledere ved leiren uttaler til «Morgenavisen», Bergen, at det nok fra tid til annen kan være strevsomt, men hevet over enhver tvil at det er lærerikt og engasjerende for de utviklingshemmede som for andre i slike leirer.

Osterøy foreldrelag for psykisk utviklingshemmede ønsker å sette i verk et aktiviserings- og opplæringstilbud for hjemmeværende voksne utviklingshemmede, og det stedlige skolestyre støtter tiltaket og vil søke om anledning til å benytte lærer to timer pr. uke til slikt kurs. Formålet med undervisningen vil være å få noe av elevene over i vernet sysselsetting. For andre er målet å sette dem i stand til mest mulig å klare seg på egen hånd.

Agder

Byggeregnskapet for Marnartun hjem for psykisk utviklingshemmede er nå godkjent av fylkesutvalget. De midler støttelaget disponerer etter at byggeregnskapet er gjort opp, forutsettes overført til fylkeskommunen og avsatt til senere investeringsformål Fylkeslaget har godkjent tilbudet fra Støttelaget om å overta Marnartun mot at fylket overtar de lån som hefter på eiendommen.

Barnehagenemnda i Risør stiller seg i prinsippet positivt til at barn som krever spesiell støtte og oppmerksomhet skal få anledning til å bli integrert i kommunens barnehager. I forarbeidene til saken skriver sosialkurator Kjell Mo at integrering må være helt i tråd med barnehagelovens intensjoner, og han nevner som eksempler på problemer barn kan ha: psykiske problemer, hjerneskader, psykisk utviklingshemning, bevegelseshemninger, m. v. Disse barn vil kreve større støtte og mer oppmerksomhet enn de øvrige barna, og sosialkuratoren mener at enten bør personellet i en slik barnehage økes eller så bør denne barnehagen oppta færre barn. Det vil være naturlig at barnetallet i barnehagen kommer til å variere fra år til år.

Telemark

Lekoteket på Borgestad ble etablert i mai fjor av de 6 kommunene i Nedre Telemark. Det har i dag utstyr for ca. kr. 60 000,— og på budsjettet settes opp midler til fornyelser og supplement. Daglig leder er Britt Hiorth, som faglig er knyttet til Grenland skolepsykologisk kontor. Lekoteket har også faste reiseruter til Kragerø, Bamble og Drangedal. Det er utelukkende barn med psykisk og fysisk handicap som får nyte godt av lekoteket —

barn i førskolealder eller andre på samme modenhetsnivå. Det er ment som et aktivitetstilbud uten pensum — men slik at man skal kunne finne ut hvor den enkelte står i sin utvikling. Tilbudet er også ment som et supplement og hjelp for foreldre. Lekene på lekoteket er disponible for hjemlån, og lånetiden kan da være fra noen uker til flere måneder. Det hender også at barna blir så glad i de utlånte leker, at foreldrene må kjøpe en ekstra godt likt leke fordi barnet ikke vil kvitte seg med den. Den daglige leder fremhever meget sterkt at leker kan ikke erstatte den muntlige kontakt, selv ikke såkalte riktige leker. Barna vil være der foreldrene er og ikke på et barneværelse, selv om dette er aldri så godt utstyrt med leker.

Hedmark, Oppland

Sykehussjefen i Oppland har lagt frem budsjettforslag som viser at det planlagte fagteam for helsevesenet for psykisk utviklingshemmede i Oppland vil få 606 000 kroner i årlige driftsutgifter. Sykehussjefen tilrår dessuten ansettelse av psykolog i teamet og vernepleier som forøvrig er i funksjon på Toftes Gave på Helgøya. Dertil blir ansatt sosialkonsulent i fagteamet, hvor det hadde meldt seg 4 søkere.

Sykehusjefen har videre fremlagt budsjettforslag for 1978 for distriktsinstitusjon for psykisk utviklingshemmede i Norddalen. Budsjettet har en samlet utgift på 2,9 millioner kroner. Det forutsetter en bemanning på 26 ansatte, hvorav 12 pleiere. Anlegget blir på Otta.

Akershus

Ca. 40 psykisk utviklingshemmede fra Emma Hjorths Hjem i Bærum har ligget i teltleir ved bredden av Hegglivann, midt i hjertet av Asbjørnsen og Moes eventyrrike på Krokskogen. 40 pleiere var med, og dagene gikk med til kanopadling, rideturer og avkobling. Alle var enige om at denne tur må gjøres om igjen neste år. På en slik tur glemmer man alt om trangboddhet, små avdelinger, underbemanning og alt slit, selv om også en slik tur er hverdag.

Østfold

Lyngrabben daghjem og skole, til en verdi av 1,2 millioner kroner, er overrakt Østfold fylke som gave fra Moss Røde Kors. Røde Kors-representanten Else-Fi Kalsnes understreket imidlertid at det ikke bare var fra Moss Røde Kors gaven kom, men fra alle dem som har bidratt med store og små midler og egeninnsats til å gjøre Lyngrabben til det den er i dag. Daghjemmet ble innviet for 7 år siden og har vært et kjærkomment tilbud til psykisk utviklingshemmede barn som helst ville bo hjemme hos sine foreldre, men som kunne ønske opplæringstilbud om dagen. Moss Røde Kors fant det naturlig at fylket overtar også driften av Lyngrabben, siden Løvstad treningsverksted nå er bygget og vil bli drevet i fylkets regi.

Moss Røde Kors har forøvrig anmodet om å få en representant i distriktsstyret for HVPU i Mossedistriktet, og sykehussjefen finner det naturlig at Helse- og sosialnemnda tar hensyn til dette ved

oppnevningen og utpeker et medlem, som tidligere, i styret for Lyngrabben.

En oversikt pr. august/september viser at i Østfold står 30—40 utviklingshemmede på venteliste for å komme inn på Østerbo ved Halden. Samtlige 162 klientplasser er belagt. Hjemmet har til dels overbelegg, selv om man bare kan ta imot akutte tilfeller. Forøvrig er det lang ventetid, blir det opplyst. Ellers arbeides det med å få bedre tilbud for de psykisk utviklingshemmede i lokalmiljøet.

Norsk Speiderguttforbund har i sommer arrangert speiderleir for psykisk utviklingshemmede i Tredalen på Spjærøy på Hvaler. 28 speidere og 10 ledere deltok. Speiderne kom fra Halden, Oslo, Hamar og Kolbotn. Lederen opplyser at det var første gang man hadde en slik integrert leir. Forsøket var vellykket. Man håpet å kunne få andre typer funksjonshemmede etter hvert. Formålet var at funksjonshemmede og friske skal få være sammen.

I forbindelse med åpningen av Løvstad Treningsverksted, skriver «Moss Avis» redaksjonelt at åpningen var en stor dag for fylket og for Rygge. Løvstad treningsverksted vil bli til hjelp for noen av de mange som på grunn av sitt handicap er blitt stillet utenfor på veien frem mot en mer meningsfylt, menneskelig tilværelse.

Lederen nevner videre at det har skjedd adskillig i de senere år i Østfold, en har bl.a. Østerbo, en har Lyngrabben skole og daghjem i Moss, Løvstad treningsverksted i Rygge med snekkeravdeling, formingsavdeling, treningsleilighet og tilknyttede leiligheter i et vernepensjonat på Øreåsen. Det har vært en trang veg å gå, ikke minst for dem som står de utviklingshemmede nærmest. Den ansvarlige redaktør uttaler til slutt håpet om at åpningen av Løvstad i enda større grad enn tidligere vil bidra til å åpne de yrkesaktives og myndighetenes øyne for deres medansvar og forpliktelser overfor en forsømt gruppe medmennesker.

Oslo

Finansrådmannen i Oslo har for budsjettåret 1978 ansett Helsevernet for psykisk utviklingshemmede som en av de prioriterte oppgaver. Endel nedskjæringer må en imidlertid regne med slik at noen nye tiltak i beste fall må utsettes. Forøvrig opplyser direktør Grymyr at etaten har under bygging et hybelbygg for 16 klienter på Grimebakken med meget god fremdrift i byggingen, og det ser ut til at bygget blir ferdig før den kalkulerte tiden. Ellers er institusjonen på Romsås under bygging — der er også fremdriften meget god. Pensjonatet i Gjetemyrsveien er nå åpnet, og de første 5 klienter er flyttet inn. Solhaug i Ski har vært i drift siden i sommer, og man har der fått et riktig godt tilbud for klientene. Såvel formannskapet som Helsedirektoratet har samtykket i at etaten går igang med prosjektering av to institusjoner på Grefsen.

Dagligvarer i det beste utvalg
SØRLIS MATSENTER
Drøbak - Vannverksvn. 4 - Tlf. 93 01 69

BARDA HOBBY A/S
Alt i Hobby og Leketøy
1600 FREDRIKSTAD — Telefon 16 340

RADIATORSERVICE A/S
Bergsagelvn. 12 - Telefon 35 680
Hillevåg — Stavanger

ROBERT VARPE TREVAREFABRIKK
Smidsrødvn. 87 - Tønsberg - Tlf. 21 345

SCANDIA SHIP-SERVICE
Inneh.: Thore B. Danielsen
MEK. VERKSTED
Rykene, telefon 35 205
Grimstad, telefon 40 095 - 40 088

ERLING HANGREY
Urmaker — Alt i Ur
Torget 2 — 3250 LARVIK — Tlf. 81 743

KVIKK MATSENTER
Alt i dagligvarer
Ternevn. 35 - Tlf. 90 578 - Stavanger

BOSS INDUSTRI
Mek. Verksted
Vågsbygd - Tlf. Kristiansand S. 11 795

MARTON OLSEN
Maskingravør - Alt i maskingraving
Pedersgt. 29 — Telefon 20 215
Stavanger

A/S AUTOR
Spesialverksted for:
Volvo BM - Entreprenørmaskiner
Hiab - Foco Kraner - Hydraulik
Larvik—Tønsberg — Telefon 82 356

NORSK PAPIRFOREDLING
Bokbinderi, Protokollfabrikk
og Kontorrekvisita
1700 SARPSBORG — Telefon 54 462

VIKING FABRIKKER A/S
Mineralvannfabrikk
Telefon 22 538 - 26 644 — Haugesund

BRISTOL KAFE
Tlf. 29 353 - Pedersbk. 1 - Stavanger

Arendals Fysikalske Institutt
Telefon 21 038 — Arendal

L. SØRENSEN MEK. VERKSTED
Køhlersv. 3 - Stavanger - Tlf. 24 017

LIMVANN A/S
Haugesund — Tlf. 24 718 - 24 431

Sarpsborg — Sem — Tønsberg — Verdal — Torp — Kleppe
Stord — Lysaker — Stavanger — Drammen

VICTORS KOLONIAL
Alt i dagligvarer
Augelandsbk. 51 - Stavanger - Tlf. 85 764

OLAV N. ANDA EFTF.
ELEKTRISK FORRETNING
Kleppekrossen - Telefon 89 605
4060 KLEPPE

BOK & OFFSETTRYKK
Alt i trykksaker
Verdal - Tlf. 78 519

IVAR KVISTAD
Murmester
Verdal — Telefon 78 394

GUNNAR LENSBERG A/S
(Tidl. Andersen & Lensberg)
Tlf. 29 213 - 29 243 — 3170 SEM
Alt i graving — Opplessing og transport
Eget pukkverk

COMBI-FURULY
Telefon 10 396
COMBI-HAGA
Telefon 11 103
5400 STORD

KINGSRØD TRANSPORT A/S
LANGTRANSPORT INN- og UTLAND
Telex 19317 - Sarpsborg - **Tlf. 56 550**

BERGH'S METALL
Skiltfabrikk
Tollbodgt. 22 - DRAMMEN - Tlf. 83 26 26

SØGAARD VARETREKK
Postboks 55 — 3109 Lofts-Eik
Telefon Tønsberg 16 011

A/L INNHERREDSMEIERIET
7650 Verdal — Telefon (076) 78 205

BRUK SPESIALISTENE
All slags sandblåsing av glass, møbler og metaller — 25 års erfaring
TRYGVE ORFJELL
Normannsgt. 31. - Oslo - Tlf. 68 45 70

TORØD DAGLIGVARE
Kjeld Hansen
Ass. Landhandel
Torød — Telefon Tønsberg 22 360

VEKTERN BRASSERIE - Verdal
Dans: onsdag, fredag, lørdag, søndag
Mat - Øl - Vin — Antrekk: Ikke dongery eller utvasket fløyel - Selskapsrom - Selskapsmat - Bordbestillinger — Tlf. 79 234

J. NAVESTAD A/S
Maskiner og utstyr til
Kjøtt- og Fiskeindustrien
Vollsveien 38 — 1324 LYSAKER
Telefon (02) 53 29 70

OLA FOSSUM
Entreprenør
Verdal — Tlf. 78 725

SVEN MARTINSEN
Tlf. 53 556 - Vinkelvn. 5, Lande - Sarpsborg
Alt i Markiser - Persienner og Rullegardiner

NICODEMUSSEN & CO.
Landhandel
Telefon (085) 53 171 — Golnes
9800 VADSØ

Tidens møbler...
KRISTIAN HØLLAND
MØBELFORRETNING
Telefon 61 613 — 4300 Sandnes

ROLF GROTH
Kjøtt og Polsevarer
N. Bankegt. 6 — Telefon 1615
Halden

LARS T. VIGRE
SKOTØYFORRETNING
Sandnes — Tlf. 61 282

SALVE GAUSLÅ
Aut. Entreprenørforretning
4800 Arendal — Telefon 25 510
Spesialitet: **Brønnboring**

SIGURD OLSEN
Arendal — Tlf. 21 370
Arbeidstøy — Skotøy

BERG HANDEL
Alt i dagligvarer
Berg st. — Telefon 95 203

Sindre Drevsjø Snekkerverksted
Kjøkkeninnredninger
Dører - Vinduer - Furumøbler
Telefon Engerdal 6192

KR. HØGELI
Kjøtt- og Pølsevareforretning
Arendal — Tlf. 21 278

ODDVAR EIKREM A/S
Aut. install.
Telefon (071) 47 711
6023 FISKARSTRAND

BRØDRENE LIE
Jærplast
Sandnes — Tlf. 61 316 - 63 425

Borgundplater fra
PETTER VEGSUND & SØNNER A/S
Fiskarstrand — Telefon 47 756

Ta meget — Betal lite
ARENDAL TEKSTILHUS
Telefon 24 778

OTTO JOHANSEN A/S
Alt i Herre- og Ungdomsklær
Arendal — Telefon 21 122

VICTORIA HOTELL
6900 FLORØ

BILREK.
Bjørn Rist & Co.
Telefon 1 574 - Kirkenes
Telegr.adr.: «Bilrek»
Opel - G.M.C. - Bedford - Vauxhall Chevrolet
Oljer - Bensin - Bilgummi - Rekvisita
Forsikring

FISKERNES SALGSLAG
Flekkefjord
Telefoner: Sentralbord 74 758 - Ordretelefon en gros 73 781 - Butikk 22 534

LANDS GJENSIDIGE BRANDKASSE
2870 DOKKA
Telefon 154
Avd.kontor: HOV - tlf. 251

AKTIESELSKAPET AUTO
Bilforretning
Audi- & Volkswagenforhandler
Lillehammer — Sentralbord 51 606

E. A. HENRIKSEN & SØNN A/S
Malerfirma
Telefon (05) 29 52 16 — 5032 MINDE

A. FREDRIKSENS EFTF.
Bakeri - Konditori
Flekkefjord — Telefon 22 546

VÅLAND DAMPBAKERI
Muségt. 46 — 4000 STAVANGER
Telefoner: (045) 21 710 - 30 197

AAS KAFETERIA · KIOSK
v/riksvei 10 (Drammen—Kongsberg)
38 km fra Drammen, 3,5 km fra Kongsberg
Småretter - Smørbrød - Kaffe - Camping
Anledning til fiske
Telefon Kongsberg (034) 32 142

Besøk
BOLLA KONDITORI
Skagen 14 — Stavanger — Tlf. 20 895

Bruk teppeunderlag
Vi har underlaget - Konkurrerende priser
Be om tilbud
A/S FJELLSÅ FILTFABRIKK
4401 Flekkefjord — Tlf. (043) 22 538

LARS GRØNVOLD
Byggmester & Entreprenørforretning
Lillehammer — Sentralbord 51 636

RAGNVALD TRYTI
Murmester
Sædalsveien 117 - 5044 Nattland
Telefon (05) 27 34 82
Nybygg — Reparasjoner — Vedlikehold

E. SOLBERG & CO. A/S
Råde - Telefon Moss 74 191
Alt i Jern- og Bygningsartikler

PHILIP HAUGE
AKSJESELSKAP
Elektroteknisk fabrikk
Nesttun pr. Bergen - Telefon (05) 27 33 54

EINAR ØVERLI
TRELASTHANDLER
Hamar — Tlf. 23 692

GUNDERSENS KAFFE
Byens beste
E. GUNDERSEN
2200 Kongsvinger

Gullsmed
EILIF RYDENG
9300 Finnsnes — Tlf. 18
Fører alt i premier

KOPERVIK RØRHANDEL
Rør- og Sanitærartikler
Aut. rørleggermester
Kopervik — Telefon 50 375

M. VETRHUS
Aut. elektrisk installatør
Sola — Tlf. 50 383

KARMØY AUTO SERVICE A/S
4250 Kopervik — Telefon 50 034
Motell — Kafeteria

EINAR GABRIELSEN
MØBEL- OG TREVAREFABRIKK A/S
4070 Randaberg - Telefon Stavanger 40 166
Spesialitet: Bo-kjøkken

EGIL TØSSEBRO
Byggmester
Øvre Kolstien 34 — Telefon 28 07 97
5030 Landås — Bergen

KLEPP SERVICESENTER
Inneh.: Odd Egeli
Esso Bensin — Olje — Service

GLASSMESTER SVERRE SALTVEDT
Alt i glass
Haugesund — Tlf. 24 286

REIDAR F. CHRISTENSEN
BAKERI & KONDITORI
Gressvik Telefon 27 202
Utsalg: Brogt. 17 Telefon 12 657

HARRY NILSEN
Blikkenslagermester
Sandefjord — Telefon 62 400

INDUMONT A/S
Mek. Verksted — Industriservice
Jernbanealléen 27 - 3200 SANDEFJORD
Telefon 64 195

NORD KARMØY SVEIS
4260 Torvastad - Tlf. Haugesund 39 971
Alt i lastebilutstyr

A/S LERUMS SAFTFABRIK
Tlf. 056/82 100, l. 52 - 483 - 5801 Sogndal
Kvalitetsprodukter i Saft og Syltetøy
Salg over hele landet. Lerums Safter og Syltetøyer er garantert rene naturprodukter, tilsatt kun sukker

SIVILINGENIØR
JOHANNES URHEIM
M.N.I.F. — M.R.I.F.
5801 Sogndal - Tlf. (056) 82 100 - 314 - 594
Rådgivande ingeniør i byggeteknikk
Prosjektering - Byggeleiing

GJØEN & CO. A/S
Maling- og Lakkfabrikk
Torvikbukt — Telefon 711 - 719
— Ellas Hansen —

Fotograf
STRAND
Kongsberg

KONGSBERG
I nye moderne lokaler i byens sentrum finner De banken vår
Vi ser fram til Deres besøk
Hilsen
SANDSVÆR SPAREBANK

SVERRE BRODAHL
SPORT - CAMPING - FISKEUTSTYR
SKI - VÅPEN
Stabellsgt. 13 - Hønefoss - Tlf. 22 888

MAGNE SMEDSTUEN
Karosseriverksted
Gjøvik — Telefon 72 805

PARK KAFETERIA
Gjøvik — Telefon 71 237

KR. GÜNTHERS EFTF.
Blikkenslager
Spesialverksted for rustfritt stål
Moss — Telefon 52 049

MOR OG BARN A/S
Spesialforretning i Mammatøy og Barnetøy for 0—8 år
Skoggt. 8 — MOSS — Tlf. 54 288

NILS VIKEN
Nygard st. pr. Gjøvik
Assortert forretning

VESTFOLD FERDIGBETONG A/S
Inneh.: A. Rui
Ferdigbetong i alle kvaliteter
Tønsberg Telefon 13 927
Sandefjord Telefon 67 202

GULVSENTERET
R. Hellenæs
Ø. Torvgt. - Gjøvik - Telefon 71 528

A. H. EIDAL
Moderne møbler — Radio — TV
Nesbyen

VENNESLA FYSIKALSKE INSTITUTT
Inneh.: Fysioterapeut Svein Haugland
Vennesla — **Telefon 55 201**

A/S TRONDHJEMS PAPIR- & PAPFABRIK
Trondheim — Telefon sentralbord 35 020

ARTHUR M. SPERRE
Agentur — Kommisjon
Kirkegt. 25 - Telefon 21 032 - Ålesund

Glåmdalen Fysikalske Institutt
Glommengt. 19 — Tlf. (066) 15 112
Kongsvinger

Østlandske Vindu & Dørfabrikk
Brandval — Telefon Kongsvinger 25 221
Produsent av koblede utslående hus- og hyttevinduer

BØRGE UNDHEIM
Hønseri
BRYNE — Telefon 84 355
Bankforbindelse: Time Sparebank
Postgiro 6 66 61

SNERTINGDAL AUTO A/S
2826 Snertingdal — Tlf. Gjøvik 84 335

PER J. SKJERVAGEN
Gullsmed
7460 RØROS
Alt i premier

ANDERSSONS GARTNERI
Tlf. 19 325 - 7053 Ranheim
BLOMSTERHJØRNET
Håkon Jarlsgt. 2 - Tlf. 25 348 - 7000 Trondh
Alt i blomster og dekorasjoner

P. JULS SANDVIG
Ålesund

VATNE LENESTOLFABRIKK
Telefon 25 - Vatne

SIVILINGENIØR
OLE HELMER SJO
M.N.I.F. — M.R.I.F
Rådgivende ingeniører i byggeteknikk
Bryne — Telefon 81 568

Besok
HALDEN MØBELFORRETNING
ALT I MØBLER
Repslagergt. 19 (tidl. Dovre Skofabrikk)
Halden — Telefon 82 534

MOLDE MØBELSENTER
Alt i Møbler
6450 Hjellset — Telefon 42 298

L. A. LARSENS PAPIRINDUSTRI
Sentralbord 22 368
Flekkefjord

SIGURD SAGEN A/S
Sagen Båt 30" — Sagen Båt 24"
4320 Hommersåk - Telefon (045) 79 102

SANDNES MARKISEFABRIKK
Terje Rovik
Ganddal - Telefon 73 294

KIRKEGATENS KJØTTHANDEL
Alt i Kjøtt — Flesk — Pølser
Kirkegt. 55 — Ålesund — Tlf. 24 268

LAADER BERG A/S
Postboks 1001 — 6001 ÅLESUND
Telefon 49 975 — Telex 42 875
Produksjon av plastmaskiner

TROMS KRAFTFORSYNING
TROMSØ

KNUT OFSTAD
Gullsmed
Namsos — Telefon 72 662

Greåker Glass- og Rammeforretning
Inneh.: Erling Jensen
Utfører alt i glassarbeide
Greåker — Tlf. 61 523

TVETERS BARNEKLÆR
Storgt. 7 - Kongsvinger - Tlf. 14 3 22
Vi selger kvalitetsvarer fra 0 til 12 år
Distriktets største utvalg

MELLEMSTRANDS TREVAREINDUSTRI
MØBELPRODUKSJON
Vigrestad — Jæren
Telefon Vigrestad 87 130

Kongsvinger Transport & Spedisjon
Transport i inn- og utland
Kongsvinger — Sentralbord (066) 15 466

KARL JOHANSGATENS BENSINSTASJON
Bensin - Oljer - Service
Sarpsborg — Telefon 53 506

LARS SØLAND & SØNNER A/S
Trevarefabrikk — Byggeforretning
Bygningsartikler
Lisleby. Tlf. Fredrikstad 17 257

O. FUGLESTAD
Alt i Kjøtt- og Pølsevarer
Elvegt. 2 — Telefon 91 230 — Egersund

HAVSØ KOLONIAL
Alt i Dagligvarer
Egersund — Telefon 91 448

TO-TAKTSERVICE A/S
Salg og Service av
Evinrude utenbordsmotorer
Askeladden Plastbåter
Pankovn. 6 — Ørebekk — Tlf. 27 633

Velkommen til
RISUM SERVICESENTER
Inneh.: Bjørn Heede
Vask - Olje - Smøring - Rekvisita
Halden — Telefon 84 496

TORVALD SÆTRE
ELEKTROINGENIØR
Strandvn. 10 — tlf. 26 1920
5031 Laksevåg

Jernkonstruksjoner - Oljefyringstanker
Dører og Porter - Trykktanker
Cyklonanlegg
EINAR ØGREY
Mek. Verksted
Vågsbygd - 4600 Kr.sand S. 1 Tlf. 12325

Ved besøk i TVEDESTRAND
anbefales min kafé
Trygve Arentsen & Co.
Bakeri og Konditori

EIGERØY SLIPP & BÅTBYGGERI
Egersund — Telefon 91 898
Reparasjoner av Stål- og Trefartøyer
Slipper fra 120 til 180 fot

HANS HAGEN
Mekanisk Verksted
Nye Teglverksvei 19 - 4600 Kristiansand S.
Postboks 1055 — Telefon 24 4 38 - 15 6 25
Postgiro 30 61 96
Bankgiro 9405.05.21367

Larvik — Trondheim — Lillestrøm — Hamar — Kristiansand S. — Stokke
Kristiansund N. — Vadsø — Spjelkavik — Porsgrunn — Oslo

FISKSENTRALEN A/S
Telefon 50454 — Porsgrunn

Besøk
ELVINE KAFETERIA
Marvikveien 2 b - 4600 KRISTIANSAND S
Telefon 26 880
Assortert middagsmeny
Hjemmeservering — Lokalutleie

MØBELBRYGGA A/S
Alt i Møbler og Utstyr
Kristiansund N. - Telefon 78 097

SANDSJE MEK. VERKSTED
Inneh.: Skorge og Kleppan
3160 STOKKE — Telefon 36 340
Fabrikasjon av:
Trebearbeidingsmasker og Verktøy

TEAM ELECTRIC A/S
Telefon 51 350 — Porsgrunn

LILAND TEXTILHUS
Jernbanegt. 11—13 — Telefon 50 873
3900 PORSGRUNN

H. OSDAL & CO.
Kjøtt- & Fiskematforretning
Spjelkavik - Telefon 40 246

GUTTORM HENDEN
INGENIØR- og RØRLEGGERFIRMA
Torshovgaten 4 — Oslo
Telefon 37 91 32

ARNE LANGELAND & CO.
Spesialforretning i Radio/TV
6010 Spjelkavik — Telefon 40 052

INGOLF MOLVÆR
Fotografisk Forretning
Postboks 1 - Tlf. 40 314 - Spjelkavik

A/S BYGGTEKNIKK
Kjøbmannsgt. 8 — Sentralbord 20 080
Trondheim

MELØEN MEK. VERKSTED
Kristiansund N. — Tlf. 71 838
Monteringer og Motorreparasjoner

MØBLER OG BÅTINNREDNING
Vi utfører innredning på alle typer båter
Storveien 25 - Tlf. 27 180 - Gressvik

TERMOSTATER
MÅLEAPPARATER
REGISTRERPAPIR
SOLBERG & ANDERSEN A/S
Brynsveien 5 - OSLO 6 - Tlf. 19 10 00

KLOSTER ELVERHØY
ENTREPRENØRFORRETNING
2300 Hamar

BOWLERS STEAK HOUSE
Kirkegt. 7, Kristiansand S. - Tlf. 29 009
Godt spisested!

FINN MALTERUD
Gjøvik — Telefon 72 125
Volvo-forhandler

AGDER METALLVAREFABRIKK
Stenklev, Arendal — Tlf. 21 227

SENTRUM BILLAKKERING A/S
Førsteklasses fagarbeide
Kreftingsgt. 46 — Drammen
Telefoner 83 70 09 - 83 71 12

For god — nvbrent kaffe
Legg veien om
KAFFESPESIALEN
Storgaten 11 - Sandefjord - Tlf. 62 555
Husk kaffe-automaten
Den står til tjeneste døgnet rundt

A/S TRE OG FLIS
Alt i Gulvbelegg — Parkett
Blomsterdalen — Telefon 76 674

A/S STOKKE PUKKVERK
Stokke — Tlf. 327
Pukk - Singel - Veigrus

A/S CURINGSENTRALEN
Strandgt. 3/5 — Gjøvik
Sentralbord 74 0 09

CAMPELENS NOT- OG TRÅLERVERKSTED A/S
Lasse Damgård
Egersund — Tlf. 90 370 - 91 295

RADIO OG TV-TEKNIKK A/S
Telefon 22 897 — 4800 Arendal

Siv.ing. Arve Snuggerud & Co.
Storgt. 20 — GJØVIK — Tlf. 73 528

Framnes Grillkiosk
Telefon 61 891 - Sandefjord
Skjellhuset Grillbar
Telefon 70 160 - Sandefjord
Karl Hem & Co.
Kylling - Hamburgere - Koteletter - Ships
Pølser - Mineralvann etc. - Tobakk

DRANGEID SNARKJØP
Alt i Dagligvarer
Flekkefjord — Telefon 22 763

TEIGENS MASKINFORRETNING
Landbruksforretning - Reservedeler
Steinkjer — Telefon 61 194

KOBBERVIKDALENS PUKKVERK
HOLMENS GRUSTAK
Inneh.: Erling K. Holmen
Drammen - Tlf. 81 88 10 - 81 88 11

BILSERVICE A/S
Aut. Fordforhandler & Verksted
Viking Redningsstasjon
Mobil Bensin og Oljer
Egersund — Telefon 91 050

SANDAR BILLAKKERING
Haukerød
Sandefjord — Telefon 75 266

EINAR BRÅTHEN
Alt i kjøtt - Pålegg og Pølsevarer
Selbak Torg — Telefon 14 103
1650 Sellebakk

MØBLER & LYS A/S
Alt i Møbler og Lamper
Sellebakk — Tlf. 14 341

JOHAN SANENGEN A/S
Glassmesterverksted — Glass-sliperi
Thorbjørnsensgt. 17
Tlf. 12 501 — Fredrikstad

STAVANGER RØKERI
Stavanger — Telefon 23 584

HANDEL UTEN STRESS! — Kjør til
LUNDE HANDEL
Lunde, Kråkerøy — Tlf. 44 111
— Dagligvarer for alle behov - Ferskvarer fra frysedisk — God, lovlig parkering

STAVANGER MALERVARE & UTSTYRSFORRETNING A/S
(Knudsen Rage)
4000 STAVANGER - Tlf.: 20 629 - 22 356

FÅBERG GJ. BRANNKASSE
Wilsesgt. 2 ,Lillehammer - Tlf. 53 526

LØVOLD & STEINSBEKK
Fiskeforretning
Namsos - Telefon 72 773

VIOLA BLOMSTERFORRETNING
Alt i blomster
Telefon 25 815 - 26 955
Kirkegt. 30 — 4000 Stavanger

Benytt
SAMFUNNSKAFEEN
Et hyggelig og godt spisested
Namsos — Telefon 72 556

ARNOLD ANDREASSEN
Murmester
7800 NAMSOS — Telefon 72 257

EVENSEN & EVENSEN
Aut. Entreprenørforretning
ALT I MUR - TRE - BETONG
Tlf. 52 147 — Lillehammer

KARL HOLM
Slakter og Pølsemakerforretning
Arendal — Tlf. 21 134

Tennes Entreprenørforretning A/s
Namsos - Telefon 72 093

A/S NAMSOS TRAFIKKSELSKAP
Namsos - Telefon 72 433

Benytt
HÅGENSENS FOTO
Namsos - Telefon 72 436

MOHOLTS KAROSSERI
Sandefjord — Telefon 63 375

GARDINER — TEPPER
SVELLAND
Byens utstyrsmagasin
Haraldsgt. 140 - Haugesund - Tlf. 21 222

ÅSEN SERVICESENTER
Inneh.: Erling Hagnes
Esso Bensin og Oljer - Smørestasjon
7630 Åsen - Telefon 86 293

ASSISTANSE TRYKKERI
7630 Åsen - Telefon 86 156

BRØDR. MYRHAUGEN
Murmestere
Trones — Telefon 63 018
SANDNES

K. BJØRKEN
BAKERI og KONDITORI
7630 ÅSEN — Telefon (076) 86 174

LØVÅS MEK. VERKSTED
Lura - Sandnes - Telefon 61 378
Produksjon av Containere

DRAMMENS SVEISEVERKSTED
Bjørnstjerne Bjørnsonsgt. 104 - Drammen
Telefon 81 91 90
ALT I SVEISEARBEID
Utleie av mobilkran

AUSTAD SUPERMARKED
Rolf Larsen
Drammen — Telefoner 81 85 95 - 81 85 96

Besøk
GRILLEN KAFETERIA
Ø. Storgt. 4—6 — Telefon 83 19 36
3000 DRAMMEN
Hjembakte kaker — God mat
Levering av snitter og koldtbord

Fevangs Anker Batteriservice
Alt i Batterier og Radiatorer
Sandefjord — Telefon 63 274

Ronsenprodukter i rikholdig utvalg får De hos
THV. ENDERUD & CO.
«Ronsensentret» Storgt. 1, Telefon 21 388
Hønefoss
Ellers alt i røkesaker, konfekt og lesestoff.
Distriktets eneste aut. Ronson-Service

LIGO SHOPPING A/S
DRAMMEN — Sentralbord 82 21 81

A/S SANDNES STØPERI
Sentralbord 64 500 — Sandnes

OLAF SKRETTING
Bakeri — Konditori
Sandnes — Telefon 64 529

O. SÆLAND
Leketøy- og hobbyforretning
Sandnes — Telefon 61 509

SKOTØYMAGASINET
Telefon 3076 — ÅRNES
Skotøy — Herreekvipering
Sportsartikler — Møbler

MOSJØEN SKOTØYMAGASIN
C. M. Havigsgt. 14 - Tlf. 70 251
ALT I SKOTØY
Mosjøen

EIVIND J ALHAUG
ENTREPRENØR
Hamar — Tlf. 22 954

JOHN WIIK's EFTF.
Kjøkkenutstyr - Jernvarer
Ålesund - Telefon 21 873

BRØDRENE GALGUM SNEKKERVERKSTED
Dører og Vinduer
Spesialitet: Stjernevinduer
Telefon 065/33 203 — 2310 STANGE

JØRGEN HELLAND
Byggmester
Hafrsfjord — Stavanger — Tlf. 55 332

STÆRKEBYE TRYKK
Alt i trykksaker
3051 Mjøndalen - Tlf. Drammen 82 62 56

Glassmester REIDAR HESLER
Stasjonsveien 39 — Strømmen
Telefon 71 29 16
Kunst- og Bygningsglassmester

WOLD & HANSEN
Lerdalsgt. 21 - Strømmen
Telefon 71 22 67
Blikkenslageri - Alt i bygningsarbeide

KLAUS LANGSHOLDT
Aut. Rørleggerfirma
1700 Sarpsborg — **Telefon 53 9 88**

STANGE ELEKTRISKE
Elektrisk forretning
Aut. Installatør
Telefon 31 614 — Stange

SVERRE MAGNUS GISET A/S
Optiker
Hamar — Tlf. 21 230

IVAR HJELLE
Byggmester
Volldalsberga 21 - Ålesund - Tlf. 25 816

NOREMA A/S
Sentralbord 25 090 — Vangsveien 100
2300 HAMAR

SVERRE BJERKELI
Alt i Kjøtt og Pølsevarer
Telefon 23 505 — 2300 HAMAR
Husk Pølsebua på Østre Torg

LARS E. TENNØE
ASS. FORRETNING
6270 BRATTVÅG — Telefon 3

BENYTT
Geo Selskapsmat
GEO VARESENTER
Åsgårdstrand - Telefon 81 004

OLAVSENS ELEKTRISKE
Aut. Installatør
Fredrikstad — Telefon 15 275

A/S DANTHERM
Varmluftaggregater
Tønsberg — Telefon 12 121

HUMLEN INDUSTRI A/S
6020 Vegsund
Telefon Ålesund 41 360

Mange bauger fører til Fredrikstad
Linjeagenturer — Skipsmeglere
MØRCKS EFTERFØLGERE A/S
Fortolling — Spedisjon
Postboks 3 — 1601 Fredrikstad
Tlf. 15 800 - Telegr.adr.: «Just»

HOTELL KRONEN
Lillehammer - Telefon 51 600
Dronningensgt. 5-7 — Telefon 62 286

Besøk
ODDS KONDITORI
Aarumgården - Tlf. 11 769 - Fredrikstad

SKÅR & STURE A/S
Byggeservice
Kontor: 5302 Strusshamn - Tlf.: (05) 23 60 22
Privat: 5505 Florvåg - Tlf.: (05) 23 44 98

MÆLAND HØNSERIUTSTYR
5700 VOSS - Tlf. 12 173

REKKEVIK BRUK A/S
Listverkhøvleri
3260 Ø. HALSEN — Telefon 85 310

E. NORBOTTEN A/S
STEINKJER
Telefon sentralbord (077) 61 170

MALERMESTER
JOH. BAKKELI
(Inneh. malermester Sverre Bakkeli)
Bygnings-, skips- og skilt-maling
Tapetsering — Gulvbelegg
Etabl. 1914 — Telefon 62 166
— HARSTAD —
Distriktets største forretning i bransjen
Egen farvehandel

GULV- OG TAKBELEGG KOMPANIET
Inneh.: Brødr. Myklebust
Postboks 170 — 4051 Sola
Tlf. 50 807 - 50 832 — Stavanger

SOLA FERDIGMAT
J. Steine
4050 Sola — Telefon 50 180

A/S SERVICE
Ålesund — Telefon 21 517
Radio — TV

AUDNA BRUK
Alt i trelast for nybygg og reparasjoner
Sør-Audnedal — Telefon 65 140

AUSTVOLL MØBELFABRIKK
Sandnes — Tlf. 62 349
Overfalsede skapdører

OSCAR VISTE & CO.
5700 VOSS — Telefon 11 054
KOBBER- og BLIKKENSLAGER
Nybygg og Reparasjoner

Hundhammer Eskefabrikk A/S
Konditoresker — Smørbrødesker
Trådstiftesker — Fittingesker
Meieriemballasje
Mariero — postadr. 4010 Stavanger
Hillevåg - Tlf. Stavanger 86 503, 90 385

BOLIG CONSULT A/S
Pedersgt. 16 - Stavanger - Telefon 20 240
Salg av Peiser og Kaminer

EINAR DANIELSEN A/S
Gullsmed
Keiser Wilhelmsgt. 25
Ålesund — Telefon 21 985

RYGG MASKIN A/S
Autorisert Entreprenørfirma
Randaberg - Stavanger
Telefoner: 40 660 - 41 811

OSVALD AARSHEIM
Mek. Verksted
Forus - Stavanger — Telefon 78 275

JONAS H. MELING
Landbruksprodukter
Brattebergsgt. 25 - Stavanger
Sentralbord 32 074

L. HVIDING
Begravelsespyrå
Stavanger
Tlf.: 28 772 - 86 479 — Privat 86 758

ERLING HALVORSEN
Entreprenørforretning
Avd. Bergsgt. 22 - Stavanger - Tlf. 28 749

TJØSTHEIM & CO.
ENTREPRENØRFORRETNING
Spes.: Undervannsarbeide
Ø. Holmegt. 30 - Stavanger - Tlf. 29 237

TRANBERG A/S
4000 Stavanger — Sentralbord 29 086
Skipselektrisk materiell

HARALDS CONDITORI
Byr det beste!
Ramsøegården — Stavanger
Telefoner: 29 723 - 29 802

TORGER NAVERSEN
Aut. Rørleggerbedrift
STAVANGER
Telefon 23 383

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET FOR
ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE
Torggt. 10, Oslo 1
Returadresse: **AUG. HANSSENS FORLAG**
ØVRE SLOTTSGT. 5, OSLO 1

Vi leverer også
HYDRAULISKE
vripropelleranlegg
A/S HEIMDALMOTOR
Molde — Tlf. 52 155

H. M. WRANGELL & CO. A/S
5500 HAUGESUND

ILSTAD & PEDERSEN A/S
BYGGMESTERFIRMA
Bodø — Telefon 21 449
Nybygg og Reparasjoner

A/S SIGURD HESSELBERG
Trondheim — Telefon 37 050

AUDI
Wolkswagen

ØSTBYE PEDERSENS
AUTO A/S
SKIEN
Sentralbord 20 092

SKI BYGG
Telefon 87 19 60
Bygningsartikler

Grafia Boktrykkeri, Oslo